

Fetischism

2019-02-10

Aktuell utgåva finns alltid på <http://fetischism.info>

Förord.....	2
Vad är fetischism?	3
Vem blir fetischist och varför?.....	5
Kärlek och upplevelse.....	6
Umgås, leka och älska	7
Praktik, identitet, preferens och läggning.....	10
Exotisering och stereotypisering	11
Erasure	13
Historia och kamp.....	14
Ordlista.....	16

Förord

Fetischism kan ge ett brett spektra upplevelser: Ett välbefinnande, ett sätt att vara, en sexualitet, en sensualism. Attraktion, personlighetsuttryck, identitet. Äldre tiders läkare som tog sig rätten att problematisera allt som inte tillhörde normen, däribland fetischism, tog dock bara upp dess sexuella aspekter. De valde att bortse från andra positiva delar som förmåga att uppleva extra välbefinnanden, identitet och självförverkligande. Istället spred de en reducerad bild av fetischism i vilken individen lastades för omgivningens heteronormativitet. Dessa fördomar lever kvar idag. I brist på förebilder, folkbildning och konstruktiva återgivanden finns det inte så mycket information att hitta om fetischism, nästan bara Hollywoods stereotypa filmskildringar och erotikbranschens annekterande av fetischbegreppet för att få sälja produkter. Men nu rör det på sig. De flesta minoriteter har som ett led i sin kamp för likaberättigande själva fyllt sin gruppidentitet med ett innehåll som beskriver dem väl. Dit är fetischisterna på väg. Det enda rimliga är att de själva, de som starkt identifierar sig som fetischister och för vilka ordet fetischism är ett viktigt verktyg för att beskriva sig själva, kan sprida en rik bild av fetischism som utgår från deras egen situation och deras egna upplevelser. Hos de som starkt uppfattar sig som fetischister finns ofta en bakgrund, erfarenhet och situation som förtjänar att kunna erkännas, kunna känna stolthet för, kunna diskuteras och därmed även kunna arbetas för på ett sexualpolitiskt plan. Det är syftet med denna skrift; att ge en plattform för information och diskussion kring fetischism som tar avstamp i fetischisters egna upplevelser och liv.

Vad är fetischism?

Fetischism handlar om en passionerad relation mellan en människa och någon särskild sak. Fetischism är förmågan att uppleva starka välbefinnanden och/eller attraktion genom förekomsten av saken. Saken kan vara något konkret såsom ett objekt, ett plagg, ett material eller en substans eller en mer abstrakt företeelse, exempelvis en färg eller en epok. En *fetichist* är en person som har förmåga till dessa upplevelser. Saken som en fetichist har en passionerad relation till kallas *fetischen* eller *fetischobjektet*.

Nästan vilken sak som helst kan vara en fetisch. Vanliga grupper av fetischer är plagg och annat som går att iklä sig såsom masker och korsetter, material såsom gummi och läder, olika substanser samt fotrelaterade saker såsom strumpor och stövlar. Men ingen sak är en fetisch i sig självt. Det är när det finns en passionerad relation mellan en fetichist och en viss sak som saken blir till en fetisch. Ett par gummistövlar som står i skyltfönstret i en affär är bara ett par gummistövlar. Först när de köps av en fetichist som upplever en kärleksfull relation till dem övergår de till att bli ett fetischobjekt.

Fetischism handlar ju om att passion ges av någon *sak*, och en sak (objekt) är ju inte en person (subjekt). Men vad händer om någon känner passion inför en sak som hänger ihop med en person? Att känna passion för vissa kroppsdelar kallas *partialism*. Beroende på fokus kan upplevelsen vara mer fetischistisk med fokus på objekt, eller icke-fetischistisk med fokus på personen. Att på känna upphetsning inför områden på kroppen som traditionellt anses sexuella och sexleksaker brukar inte räknas som fetischism.

Det går att använda ett prefix till ordet fetichist för att tydliggöra vad som är ens fetisch; om exempelvis passion ges av läder kan en kalla sig läderfetichist. Fetischism stavas med "sch" på svenska och med "sh" på engelska. Sammanhang som är influerade av erotikbranschen kan vara ivriga att klistra ordet "fetisch" på allt möjligt. För att undvika missförstånd och för att vara respektfull mot fetichister kan det vara bra att inte beskriva saker i fetichstermer i onödan.

Vid tvekan om en någon är fetichist eller inte så är det brukligt att lägga störst vikt vid dennes egen identitet. Om en person har en passionerad relation till en sak och därmed vill kalla sig för fetichist är alltså upp till personen själv.

Praktiserande av en fetisch kan handla om att vara iklädd fetischen, att hantera den, manipulera den, leka med den, rollspela kring den eller att uppleva dess närvaro på andra sätt. Det kan även kallas att *leva ut*, *utöva* eller *uttrycka* sin fetisch. Detta kan ge olika typer av upplevelser:

- Ett allmänt välbehag: Kanske att likna vid hur någon kommer hem efter en lång arbetsdag och äntligen får ta av den obekväma kostymen och kan slappna av i ett varmt bad. Kanske upplevs det energigivande, närvaroskapande, samlande, lyckoskapande; en harmoni eller ett rus.
- Sexuell upphetsning och sexuell attraktion: Upplevelsen att utövande av fetischen är eggande, tändande, ger sexuella känslor och kanske orgasm.
- Sensuell eller estetisk upplevelse: En uppfattning att fetischuttrycket ger något vackert, en estetik attraktion, ett romantiskt skimmer, en upplevelse av skönhet, något sensuellt.
- Identitetsbetonat välbefinnande: En upplevelse av att hamna i "ens sanna jag", av att vara i samklang med en inre övertygelse, av att utövande tillhandahåller en viktig pusselbit av ens person.

Olika fetischister upplever olika mycket av dessa välbefinnanden. För någon kan det primära vara att närvaron av en fetisch ger en krydda till konventionellt sex. För en annan kan det primära vara att uppleva ett mer allmänt välbehag på ett psykologiskt plan såsom att känna sig stark. En tredje kan uppleva en kombination. I filmer och böcker har de sexuella dimensionerna belysts mest; sexualitet är mer laddat och kontrasterar tydligare mot normer (och säljer antagligen bättre) än scenariot att någon bara känner sig känslomässigt tillfredsställd.

En del fetischer är lätta att utöva utan ansträngning och utan att det skapar uppmärksamhet, exempelvis att bära gummistövlar. Andra är inte lika lätta att utöva i offentligheten, exempelvis att vara iklädd uppblåsbara dräkter. När en fetischist klär sig i sin fetisch kan man säga att denne *klär upp sig*, *klär om* eller så kan man använda något engelskt låneuttryck som att *geara upp* eller *kitta upp*. Att säga att någon *klär ut sig* brukar vara mindre uppskattat.

Hur ofta och i vilka sammanhang en fetischist uttrycker sin fetisch varierar, beroende på sammanhang och personlighet. Vissa lever bara ut sin fetisch hemma, i avskildhet eller med en partner (eller flera) någon gång ibland. För vissa är utövandet något som bara känns bra i en viss miljö eller med vissa personer, medans andra lever ut sin fetisch nästan hela tiden. Att leva med sin fetisch brukar ibland kallas 24/7 ("tjugofyra-sju") vilket betyder att det pågår 24 timmar om dygnet 7 dagar i veckan. Det kan jämföras med hur många för jämnan klär sig så att deras identitet uttrycks.

Vem blir fetischist och varför?

Fetischister kan vara kvinnor, män, ickebinära, cis- och transpersoner av alla åldrar och nationaliteter. Man kan inte se på någon att denne är fetischist. Det går inte att svara på varför någon blir fetischist, lika lite som det går att svara på varför en person blir heterosexuell eller homosexuell. Äldre tiders läkare ville gärna se sådant som inte majoriteten ägnar sig åt som något som uppkommit på grund av en viss händelse som ska ifrågasättas och förklaras. Det finns inget stöd för att fetischism är något som uppkommer på grund av en händelse, precis som det inte finns stöd för att det är någon särskild händelse som gör en person homosexuell eller högerhänt. Det verkar som att människor i alla tider har haft fetischistiska uttryck. Visst är många fetischobjekt producerade av det moderna samhället och kommer inte direkt från "naturen" men det finns inget som motsäger att själva *förmågan* att kunna utveckla och njuta av fetischistiska upplevelser är en del av allmänmännisklig natur.

Vissa har haft fetischistiska tankar så länge de kan minnas och upptäcker först i skolåldern att de skiljer sig från majoriteten. Andra upptäcker det sköna med fetischer senare i livet. Somliga berättar hur de lärt sig tycka om vissa fetischer efter att ha blivit introducerade till dem av partners.

Många fetischister har samstämmiga berättelser om sin utveckling. Exempelvis i forum för blöjfetischister berättar väldigt många om hur fetischistiska tankar kom starkt i pubertetsåldern och hur de under sin uppväxt utvecklat likartade uppfattningar om hurdana blöjor som är skönast att iklä sig, vilka detaljer som är vackra och vad som är estetiskt – helt utan att de haft någon kontakt med varandra.

Många berättar om att det tidigt i deras fetischistiska utlevnader förekom återkommande perioder av skam och förnekelse. Det är vanligt att under dessa göra sig av med sina fetichsaker bara för att ångra det någon vecka senare när lusten är på topp igen. Dessa cykler kallas *binge-purge*. De brukar så småningom mattas ut med ökad självacceptans. Att anta att utomstående har vissa åsikter – verkliga eller inbillade – och införliva dessa i bedömandet av sig själv kallas *internalisering*.

Precis som annan sexualitet kan fetischism vara antingen konstant eller föränderlig. Intressen kan väckas, slockna eller förändras. Det är dock oklart om det går att skapa eller bli av med några sexuella begär, inklusive fetischism, genom vilja.

Kärlek och upplevelse

Vad är det som en fetischist tycker om? Det kan vara svårt att fullständigt beskriva varför man är attraherad till något för en utomstående. Ofta när man försöker specificera vilka egenskaper som åtrå handlar om så försvinner bilden, som att greppa efter rök. Som om en person skulle ombedjas att förklara sin kärlek till en annan person; det är antagligen inte någon viss egenskap hos personen som den är kär i – såsom att hen är lång, brunett eller är bra på matlagning – utan hela bilden av personen. Man kan lyfta fram ett fetischobjekts fina, lekfulla och spännande sidor – exempelvis kan päls beskrivas som oerhört lent, skönt mot huden och ger en raffinerad atmosfär – men det är ofta otillräckligt: För en fetischist är dennes fetischobjekt ofta njutbart *i sig* på ett nästan magiskt sätt, utöver dess beröringspunkter med konventionell estetik.

Upplevelserna som ges av kärlek är grundade i biokemiska processer: Dopamin, känslan av euforisk lycka. Oxytocin, välbehaget som ges vid kroppskontakt, förälskelse eller när en kärlekspartner är närvarande. Endorfin, den morfinliknande belöningssubstanten som kan ge ett rus, gör en lite dimmig och som även frigörs vid traditionell sex. Dessa kan en fetischist uppleva, precis som vemsomhelst med en annan sexualitet. Eller mindre kliniskt uttryckt: Längtanspirret i magen, det sköna i att vara med fetischobjektet som kan kännas som att få en stor kärleksfull kram, den glada harmonin av att ha det fina närvarande, vid rätta tillfällen det sexuella i beröring och det euforiska i orgasmen.

Även om en fetischist har förmåga att med sitt fetischobjekt uppleva olika typer av välbefinnande behöver det inte vara samma sorters välbefinnande som ges hela tiden. Vid ett tillfälle, kanske om något är jobbigt, kanske fetischen mest ger en trygghet och en styrka. Vid andra tillfällen, som på fest, kanske fetischen får utövaren att känna sig extra snygg och vacker. Vid andra tillfällen, som tillsammans med någon partner när allt känns rätt, kanske fetischen ger en sexuell kick.

En fetischist kan längta efter att få leva ut sin fetisch, ungefär som en person som inte fått utlopp för intimitet på länge. En del beskriver att en slags bakfylla, s.k. *drop*, kan inträda efter en ovanligt intensiv utlevnadsperiod och ge en vag känsla av oro och nedstämdhet. Möjligen kommer den känslan av kontrasten mot den oxytocin- och endorfinrika period av eufori som upplevts. Det kan kännas bra att *landa* efter intensiva utövandeperioder på ett behagligt och bra sätt. Många uppskattar närhet, choklad, mys och annat stärkande.

När en fetisch är en sak som utövaren kan välja att ha med sig blir denne ganska fri att själv bestämma vilken slags upplevelse hen vill ha. Ibland kanske hen är på humör för något lugnt och mysigt, ibland för något mer fysiskt och passionerat. Om fetischen är

något som går att iklä sig går det att genom att variera iklädnaden styra vilka känslor den ska ge. Likaså går det att i sociala fetischsammanhang välja hur en vill framställa sig; att göra sig extra sexig kan handla om något så enkelt som att bära mer av fetischen. På så sätt kan fetischuttryck ses som mer demokratiska, ger individen mer makt över sin situation, än när skönhet bedöms mer utifrån utseendemässiga faktorer.

Människor kan ha förmågan att uttrycka aspekter av sin sexualitet även om de inte utövar sex, t.ex. när någon klär upp sig inför ett krogbesök och lägger manken till för att framstå som sexig och därigenom känner sig stark och laddad. En del utövare av tantra hävdar att de blir energirika i många delar av tillvaron genom att hantera sin sexualitet på särskilda sätt. Det liknar hur vissa fetischister beskriver att de får förmågan att kunna vara en mer energisk varelse av att utöva sin fetisch, även om det inte behöver finnas något sexuellt fokus för utövandet. När det inte blir meningsfullt att tala om en tydlig gräns mellan sexuellt och ickesexuellt, när utövandet blir så mycket mer än en sängkamarakt, kan fetischism vara ett verktyg för att visa att traditionella föreställningar om sexualitet kan vara otillräckliga.

Umgås, leka och älska

För vissa är ens fetisch något helt privat utan att det finns någon önskan om att dela utövandet med andra. Kanske det t.o.m. föredras att hålla det helt i fantasin, utan förverkligande alls. För andra kan det vara något socialt, något att umgås kring. Många av de som deltar i kinkykulturen gör det av inställningen att det är roligt att tillsammans hitta på olika aktiviteter kring fetischintresset, precis som hur de som är passionerade för sömnad, bergsklättring eller cykling har sina föreningar. Att ha tillverknings- eller pysselsammankomster där man umgås, ger varandra tips och pepp är ett sätt att vara fetichsocial på. Även om det inte önskas något intimt utövande tillsammans så kan det kännas stärkande och bra att befinna sig i ett sammanhang av likasinnade personer. För vissa fetischister har det etablerats föreningar och klubbar, ofta i storstäderna, där det ges tillfälle att umgås och leva ut tillsammans med likasinnade.

En fetisch kan bli som en hobby. Fetischister kan lägga ner mycket arbete på sina fetischobjekt; att vårda, lära sig, samla, tillverka, arbeta fram utstuderade uttryck och konnässöra i dess detaljer. Det är ju trots allt ofta en stor passion som kan vara glädjefylld att ägna tid åt på många sätt.

Ett bra sätt att connecta med en fetischist är att kika in i just ”hobbyverksamheten”. Vilka sorter eller saker har hen? Har hen någon samling? Vad tycker hen bäst om och varför? Inte sällan möts sådant med glädje och det skapas en genuinare kontakt än om samtalet skulle handlat om väder och vind. Om det känns kul kanske nästa steg kan vara att se hur man pysslar eller att själv prova på något kring fetischen.

När fetischister leker så upplevs det ofta som roligt med aktiviteter som låter en få *mer* av fetischen eller gör fetischen mer påtaglig och som lägger mer fokus på den. Vissa fetischer kan det vara lätt att komma på ett sammanhang kring. För exempelvis en gipsfetischist kanske rollspelande av ett besök hos doktorn där någon blir varsamt ingipsad och ompysslad kan bli ett roligt sammanhang. Se gärna till kringdetaljer, som i det här exemplet saker som spritpennor som vänner kan skriva kommentarer på gipset med. Generellt så kan det uppskattas att anspela på fetischobjektens egenskaper för att hitta utövanden som verkligen betonar eller drar egenskaperna till sin spets. Att överdriva kan vara roligt! Här följer ett par exempel som kan passa vissa:

- Regnkläder har egenskapen att de är täta, en barriär mellan vått och torrt, rent och smutsigt. Aktiviteter som kan anspela på dessa är att klä upp sig i regnkläder och antingen ta en promenad i hållregn, picknicken i vattenspridaren om det är soligt eller passa på att med vadarstövlar gå genom de där riktigt leriga delarna av skogen.
- Gummikläder har egenskapen att de är inkapslande, hala, glansiga. Aktiviteter som kan anspela på dessa är att klä in sig ännu mer så att gummiupplevelsen känns mer överväldigande, att polera upp varandras gummi så det verkligen skiner, att skapa en hal och halkig miljö att leka i.
- Masker har bland annat egenskapen att de gör bäraren lite anonym och döljer ansiktet. Kanske kan aktiviteter anspela på hur bäraren blir mer som en docka och kläs upp som sådan. Eller så kan de anspela på det objektifierande som sker när en persons ansikte är täckt och personen kan få agera möbel eller något annat icke-mänskligt objekt.
- Blöjor har egenskapen att de tjocka och skyddande. Aktiviteter som anspelar på dessa kan vara att göra iklädnaden extra tjock och inneslutande eller att ge sig ut på utflykter och resor utan toalettpaus.
- Läder har egenskapen att det är grovt, djuriskt, rejält. Aktiviteter kan kopplas till exempelvis "grova tag", motorcykelåkning med helkroppsläderställ och tunga arbeten som kräver slittåliga kläder.

Hur man älskar som bäst har nog alla olika åsikter om. Hur det bästa fetischsexet ser ut och vilka handlingar som utgör sexet kan te sig på olika sätt. Kanske har handlingarna att göra med kön eller andra områden på kroppen som anses sexuella enligt traditionella föreställningar, kanske har de inte med kön att göra alls. Fetischism kan därmed utmana traditionella uppfattningar om vad sex är. En fetischist kan tycka att det är skönt att ha någon slags sex i, på, med eller iförd fetischen. För någon kanske det handlar om att ha mer traditionellt omslutande sex med en partner samtidigt som båda är iklädda gummikläder. För en annan kanske det sexuella ligger i en fetischlek som inte liknar en traditionell sexakt så mycket, som t.ex. att uppleva känslan av att trampa i gyttja. Lust kan yttra sig som viljan att ha mer av fetischen, eller göra fetischen extra påtaglig. Vissa

kan känna att beröring är skönare genom fetischen än på naken hud. Om fetischen är något som två (eller fler) kan iklä sig kan det kännas skönt att tillsammans smeka varandras fetischobjekt.

Den sexuella dimensionen kan vara olika stark. För någon kan en fetisch vara eggande utan att det behöver ha så mycket med sexlivet att göra. En annan kan tycka det är spännande att ibland ha en fetisch med vid intima stunder med en partner. En tredje kan känna att hela innebörden av sex är att njuta av en fetisch tillsammans med en partner. Somliga kan ha ett fetischsexliv utan inblandning av andra mänskliga partners.

För många är det en stor upplevelse att uppleva det tillstånd av dimmig hängivelse som kallas *fetish space* (kan även kallas att *spacea*) tillsammans med någon annan. I en del sessioner (perioder under vilken en utövar sin fetisch) kan en fetischist uppnå något som kallas *frenzy* eller *fetish frenzy*. Det är ett nästan transliknande tillstånd av euforisk hängiven iver där man bara vill ha mer och mer av fetischen och som ofta upplevs som en av höjdpunkterna med utövandet. För vissa fetischister handlar utövande om orgasm, medans vissa talar om "mental orgasm" som målet med fetischsex och menar att fenomen som förknippas med traditionellt sexklimax och tillfredsställelse, såsom utlösning, inte behöver ha med saken att göra. En av de positiva delarna av fetischsex är att det ofta är säkrare sex när fokus inte ligger lika mycket på omslutande/penetration.

*"Everything loses meaning when the hunger awakes
And then suddenly the world derails
Everything pales and time stands still
And suddenly a storm breaks out
A storm of deliverance after weeks of dry summer heat"*

Utlevnadseuforin beskrivs av Elena, fetischist, i kortfilmen *The Monster* (Johan Palmgren & Lisa Gustafsson, Vindelfilm AB, 2017)

Praktik, identitet, preferens och läggning

När man pratar om sexualitet pratar man ofta om praktik, identitet och preferens. Fetischism kan genomsyra vad man tycker är sex (sexuell praktik), hur man föredrar att uttrycka sig och leva i vardagen, vad man känner att man är och vill kalla sig (identitet), hur och av vad man blir attraherad och vem man söker som partner (preferens). Olika fetischister kan uppleva att fetischismen genomsyrar dessa aspekter i olika hög grad. Vissa kan känna att fetischismen är något som kompletterar den övriga sexualiteten eller tillvaron, men inte på något avgörande sätt. Andra kan uppleva att fetischismen i högre grad genomsyrar fundament för sexualitet och leverne, vilket medför större avsteg från de normer som dikterar hur vi förväntas leva.

Ju mer fetischism upplevs som centralt för att förstå ens praktik, identitet och preferens, desto mer kan andra läggningbegrepp upplevas som otillräckliga och missvisande. Vad som får räknas som *sexuell läggning* är till stor del en språklig och kulturell fråga som beror av makt och kunskap. Ju starkare något genomsyrar praktik, identitet och preferens, ju mer brukar det vara legitimt att tala om det i termer av en läggning. Detta kallas PIP-regeln (det går att fördjupa sig i den hos RFSL - Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter). Detta gör att fetischism *kan* vara en sexuell läggning för vissa eftersom fetischism har potential att genomsyra hur man praktiserar sin sexualitet, vad man identifierar sig som och hur ens attraktionmönster och partnerval ser ut. Många fetischister ser *inte* fetischism som sin primära sexuella läggning (eller vill inte frångå konventioner av andra skäl), men det finns även de som gör det. I västerlandet har det blivit kutym att lägga stor vikt vid vad individen själv känner sig som och identifierar sig med. Det är alltså individen själv som slutligt bestämmer vad hans sexuella tillhörighet är.

Politiskt har det dock bestämts att lagtexter endast omtalar homo-, bi- och heterosexuallitet. Det osynliggör övriga läggningar, har en normerande effekt på hur icke-insatta tänker kring ämnet (t.ex. föreställningen att endast läggningar som är juridiskt sanktionerade är "riktiga"), skapar en diskurs där kön alltid är primär faktor för attraktion och utesluter bl.a. fetischister från diskrimineringslagar. Vissa har ett ideologiskt- eller egenintresse av att bevara status quo, andra propagerar för en modernare sexologiskt grundad hållning. Den som kontrollerar diskursen har makt.

Vissa upplever att det behövs fler än ett ord för att beskriva deras tillhörighet. Exempelvis kan det hända att den eller det som är fokus för en persons sexuella attraktion inte behöver vara detsamma som personen attraheras till romantiskt. Detta kallas på engelska *varioriented sexuality*. Lika bra som att det går att anamma en enda identitet som beskriver en väl, såsom fetischist eller bisexuell, går det att anamma en kombination, exempelvis panromantisk asexuell plastfetischist.

Exotisering och stereotypisering

Det är Melodifestival. Upp på scenen kommer en artist i glänsande plastbehå och en kort läderkjol med nitar. Hon sänker huvudet lagom mycket så att hon tittar in i kameran med en förförisk blick samtidigt som musiken drar igång. Efteråt skriver en kvällstidning om "fetisch-chocken". Den förbryllade läsaren undrar kanske: Är det detta som är fetischism? Utan att veta något om artistens privatliv så känns det mer sannolikt att scennärvaron handlade om att framstå som förförisk och utmanande, snarare än att tittarna fick en inblick i hur artisten ville uppleva plastmaterialet så mycket som möjligt. Hon skapade sig en image, kläderna blev ett verktyg för att skapa en relation mellan sig själv som artist och publiken. På en tidigare konsert hade hon haft på sig andra scenkläder men uppnådde samma mål: Att framställa sig som sexig inför åskådarna. Ingen sak är ju en fetisch i sig utan huruvida ett föremål är en fetisch avgörs av om en person har en passionerad relation till just den saken. Eftersom det uppenbarligen inte handlade om att artisten hade en passionerad relation till en speciellt sak, varför skrev kvällstidningen ändå om "fetisch-chock"? Jo, för att det finns en vanligt förekommande *exotisering* av fetischism i samhället som kvällstidningen utnyttjar. För att förstå exotiseringen måste vi förstå den *stereotypisering* som fetischismen dras med.

I mitten av 1900-talet uppstod BDSM-subkulturer i USA. Harnesk och kedjor som anspelade på BDSM-dungeons blandades upp med dåtidens ungdomskulturs motorcykelkläder och uniformer och blev till en klädkod; tecken på att man tillhörde BDSM-kulturen. Under 1900-talets sista kvartssekel fick mainstreamkulturen upp ögonen för subkulturer. Det som var underground började populariseras. Punkare och goths hade fått genomslag, filmer började glorifiera outsiders. Även olika sexuella subkulturer började synas i medier: lädermän, drag queens, fetischister, queera, sadomasochister och andra. Ett selektivt urval av de mest lättsmälta delarna av de utstötta som den stora massan lättast kunde relatera till – dungeonestetik och överskridande sex – konstruerades i medier som ett lagom snällt tabu, ett beskedligt harmlöst sexuellt gränsöverskridande paketerat för majoritetssamhället. Och det som majoritetssamhället får upp ögonen för blir snabbt kommersialiserat. I denna exotisering började en stereotyp och icke-representativ bild av fetischism att formas – inte utifrån hur fetischism upplevs av fetischister utan utifrån vad majoritetssamhället efterfrågar. *Kinky* blev ett kulturfenomen som spreds genom bl.a. popartisten Madonnas musikvideos och innehöll dungeonestetik, lack och läder, sexuellt utsvävande, gränslöshet, piskor och teatralisk fest. Bilden som spreds blev: *det är den här miljön som fetischism förekommer i*. Det blev till en fördomsfull stereotyp.

En stereotyp är en utomståendes selektiva, förenklade, överdrivna eller skeva tolkningsbild av en grupp, ofta så reducerad och omgjord för att passa den utomståendes syften att uttolkningen inte längre är representativ för gruppen i fråga.

Stereotypiseringen av fetischism, som återger en bild av fetischism som en dungeonestetik och ett BDSM-rekvisita, ligger lagom nära majoritetssamhällets smak så att utomstående därmed kan relatera till bilden, men samtidigt är bilden på lagom avstånd från det mest normala så att den därmed även blir exotisk och spännande för majoritetssamhället. Den spänningen göder stereotypen, ofta med draghjälp av kommersiella krafter. Det är alltså inte så att fetischister själva upprätthåller stereotypiseringen av fetischism, för då skulle bilden sett annorlunda ut, utan det står omvärlden för.

Stereotypen representerar inte fetischister som grupp utan visar bara de *fåtal* fetischuttryck som ligger nära det som majoritetssamhället anser har med sexighet och skönhet att göra. Stereotypen osynliggör dessutom den rika innebörden av fetischism och reducerar företeelsen till ett mode, ett rekvisita för någonting annat. Stereotypen kommunicerar fördomen att sexualiteten fetischism endast existerar i relation till vissa andra sexualiteter. Men i själva verket är det inte troligt att en slumpvis utvald fetischist har någon särskild relation till fri-sex-fester, BDSM, drag, dungeonestetik, gränslöshet eller det andra som stereotypen blandar upp det med.

Kulturella stereotyper kan försvåra livet och ligga som ett ok på de som utsätts för dem. För fetischister som grupp är stereotypen skadlig eftersom den står i vägen för en rättvis, rik och nyanserad uppfattning om fetischism, vilket i sin tur påverkar fetischisters möjligheter i vardagen. Stereotypisering har en osynliggörande, alienerande och anti-upplysande verkan. Om den stereotypa bilden är att fetischism handlar om dungeonestetik så kan det hindra personer som egentligen har en fetischistisk läggning från att identifiera sig med begreppet. Det får följderna att många fräntas välbehövliga verktyg för att förstå sin sexualitet och därmed berövas möjlighet till utveckling.

När kvällstidningen skriver "fetisch-chock" utnyttjar de alltså en kulturell stereotyp. De vill sälja genom att anspela på något exotiskt som ligger lagom nära deras läsare för att vara spännande, men som samtidigt även ligger lagom långt bort för att vara utmanande. Det gör att läsarna uppfattar artikeln som sensationell, sexig, spännande, utmanande – det blir som att det som gör stereotypen attraktiv spiller över på artikeln och förser den med sexuell laddning, vilket i sin tur gör att den säljer bättre. Eller för att studera motsvarande utnyttjande av stereotyper inom erotikindustrin: Har ditt företag tillverkat en medioker uppsättning vanliga sexleksaker? Kalla dem "Fetish Passion" så ökar försäljningen!

En person kan använda och sprida vidare en stereotyp utan att vara medveten om att det är just en stereotyp. Om journalisten tänkte på de fetischister som får dras med de fördomar som kommer av stereotypisering när hen valde att sätta just rubriken "fetisch-chock" är oklart, men i vilket fall så gjorde det att kvällstidningen bidrog till att upprätthålla stereotypiseringen eftersom ordvalet kommunicerar "det här är fetischism".

Just den här sortens stereotypisering av fetischister är ett fenomen som har förvärrats de senaste decennierna. Om det förr i världen var 1800-talspsykiatrikers fördomsfulla nidbilder som utgjorde det stora problemet för fetischister så är den kulturella stereotypiseringen ett av de största problemen idag. Stereotyper utgör grogrunden för fördomar och gör som mest skada när de står oemotsagda, när det inte finns kompletterande röster. Det är därför oerhört viktigt att situationen kan vägas upp genom att en nyanserad och rik bild av fetischism kan nå ut till allmänheten.

Att använda stereotyper av fetischism är vanligt förekommande i den s.k. kinkykulturen där deltagare ofta instrueras att klä sig "fetisch" för att få delta på fester, i vissa alternativmusikkulturer och i porr- och erotikindustrin.

Erasure

Även om det kan argumenteras att all kärlek är till stora delar lika så är det nödvändigt att vi har tydliga ord för det som finns utanför heteronormativitetens gräns. Om vi inte har det riskerar vi att hamna i det osynliggörande som kommer av att inte kunna tala om ett fenomen. Om vi inte har något språk eller om vi förlorar betydelsen av de ord som beskriver vår gruppidentitet så kan vi inte heller arbeta för likaberättigande. Vi riskerar att hamna i den fällan om man alltför vidlyftigt överanvänder ordet fetischism om allt möjligt. Att tömma ordet "fetischism" på mening (såsom att hävda att "alla har någon slags fetisch" vilket ju egentligen är samma som "fetischism betyder inget särskilt") kallas *erasure* eller *fetish erasure* då effekten är ett osynliggörande, ett uttraderande. Erasure kan även uppstå när något särintresse kontrollerar diskursen, alltså de outtalade grundantagandena, för hur man diskuterar kring sexualitet. Det heteronormativa antagandet att sexualitet och attraktion alltid utgår från kropp och kön skapar exempelvis en sexualitetshierarki som gör att bl.a. fetischism blir svårförståeligt och därmed osynligt. Att torgföra mänsklig sexualitet som en skala där ändpunkterna är hetero- respektive homosexualitet osynliggör att fältet i själva verket är rikt och allt annat än endimensionellt.

Historia och kamp

Språkhistoriskt kommer ordet fetisch från franskans *fétiche* som stammar från portugisiskans *feitiço* som betyder förtrollning. Detta härrör i sin tur från latinets *facticius* som betyder konstgjord och *facere* som betyder att göra. Ursprungligen beskrev ordet ett objekt som troddes ha magiska krafter över andra, sedmera ett objekt som givits ett alldeles särskilt värde. Detta kom att spinnas vidare på i två grenar: Karl Marx talade i sina ekonomiska teorier om "varufetischism" men den idag etablerade betydelsen som denna skrift handlar om fick liv av den franske psykologen, advokaten och hypnotisören Alfred Binet. Binet talade om en uppdelning av kärlek i *sprirtuell kärlek* och *plastisk kärlek*, där den sistnämnda handlar om attraktion till fysiska ting som fetischism.

1800-talet var inte direkt sexuellt frigjort. I en värld där onani betraktades som en farlig perversion och nakenhet som något onaturligt sågs inte heller fetischism i positiva termer. Dåtidens skönlitteratur frossade i demoner, monster och djävulska fantasier och beteenden. Inte sällan mynnade novellerna ut i att sexualitet var orsaken till det horribla, gärna sexualiteter med ovanliga och exotiska förtecken som hade blandats med stora portioner fantasi för att skapa gotiska kioskvältare. Bristen på andra fallstudier än exemplen i skönlitteraturen gjorde att författare som Sacher-Masoch och de Sade plötsligt förknippades med något de själva egentligen aldrig varit med att skapa: medicinska diagnoser (i just deras fall "somasochism"). Innan detta hade fetischism främst setts som syndigt, nu började det istället främst ses som sjukt. Allt möjligt förklarades som sjukt på den tiden. Det fanns till och med en diagnos för heterosexualitet då syftet var nöje istället för barnalstring. Det mesta som inte tillhörde dåtidens snäva sexualnorm började kallas *perverst*, ett ord som oftast används nedsättande. Man började anamma en tankediskurs om att avvikanden är resultat av störningar i barndomen. Dåtidens berömda sexualfilosof Sigmund Freud spekulerade om att fetischism nog var resultat av kastrationsångest och rädsla för kvinnliga könsorgan. Fetischism blev en samhällsfara och skildrades så i litteratur och media fram till nutid; i filmer gavs mördare och antagonister sjuka, dysfunktionella och kompulsiva drag samtidigt som de kläddes i gummi och andra fetischattribut.

På 1940- och 1950-talen började man ta de första stegen från det patologiserande synsättet. Avvikelser från den sexuella normen gick då under namnet *parafilier*. Forskaren Alfred Kinsey blev den första att samla ihop stora underlag av faktiska undersökningar av mänsklig sexuell aktivitet vilket resulterade i ett ifrågasättande av de gamla dogmerna. I modern tid finns det mer och samstämmig forskning som visar att tändningsmönster som fetischism inte har någon sådan korrelation med ohälsa att det finns någon anledning att förknippa dem med psykiatriska diagnoser. Diagnosen

”homosexualitet” avskaffades 1979 men det dröjde till den 1 januari 2009 innan diagnoserna för fetischism, fetischistisk transvestism och sadomasochism (med flera) ströks från svenska socialstyrelsens diagnosmanual, efter idogt arbete av bl.a. RFSU (Riksförbundet för sexuell upplysning) och RFSL. Dessförinnan hade enskilda fetischister lastats för om de befann sig i en icke-accepterande eller fetischfob miljö och diagnosen hade insinuerat att ju ”mer” fetischist en person var, ju mer skulle denne haft andra problem. Sjukdomsstämpeln kunde ges även om personen själv inte led; blotta beteendet kunde räcka för en diagnos. Vid tillfället då fetischism togs bort som diagnos kunde Socialstyrelsen inte svara på varför de sexuella preferenserna fortfarande förekom i diagnosregistret. Kristina Bränd Persson, chef för Socialstyrelsens klassifikationsenhet, sade till Dagens Medicin 2008-08-27 att den enda praktiska effekten av att diagnosen fanns var att det gick att föra statistik över fetischister. Socialstyrelsens generaldirektör Lars-Erik Holm uttalade i samband med ändringen att verket med förändringen ville ”understryka att det här är beteenden som inte är sjukdomar och inte heller är perverst”. Men även om diagnosen fetischism tagits bort ur den i Sverige vägledande diagnosmanualen ICD år 2009 så finns sjukdomsförklaringen kvar i andra diagnosmanualer, bl.a. den amerikanska manualen DSM. Trots Socialstyrelsens beslut används även boken DSM som vägledning i svensk sjukvård idag.

Idag finns klubbar och föreningar för fetischister i de större svenska städerna. Den äldsta, Scandinavian Leather Men, har funnits så länge som sedan 1975. I och med Internet har möjligheten att hitta likasinnade ökat dramatiskt. Det svenska internetcommunityt Darkside.se har runt 100.000 medlemmar. Bland andra RFSU och RFSL verkar för fetischisters situation.

Ordlista

24/7: En term för att beskriva något som pågår hela tiden, dygnet runt, alla dagar i veckan.

Asexualitet: Avsaknad av sexuell attraktion.

BDSM: Ett samlingsbegrepp för sexualiteter som kretsar kring rörelsebegränsning, kontroll och smärta (bokstäverna står för bondage & disciplin, dominans och underkastelse samt sadism och masochism).

Cisperson: En person som identifierar sig med det vid födseln tilldelade könet.

Diskurs: Tankeriktning; uttalade underförstådda premisser som ligger till grund för en berättelse eller ett resonemang.

DSM: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, en sjukdomsklassifikationsbok av American Psychiatric Association.

Fetischism, fetischobjekt, fetisch, fetischist, etc.: Se kapitlet "Vad är fetischism?"

Heteronormen: Normer är oskrivna regler, idéer och ideal som kontrollerar hur man förväntas vara, leva och se ut. Heteronormen innebär att det i vårt samhälle finns en massa uttalade regler, föreställningar och förväntningar som begränsar hur och vem man får vara och hur man får uttrycka sig i fråga om kön och sexualitet.

Ickebinär person: En person som identifierar sig som mellan, bortom eller med båda könskategorierna kvinna/man kan kalla sig ickebinär. Ibland används ickebinär som ett paraplybegrepp för olika könsidentiteter som inte följer tvåkönsnormen.

ICD: International Classification of Diseases, en sjukdomsklassifikationsbok som innehåller diagnoskoder som ska användas i vården Sverige.

Internalisering: Att anta att utomstående har vissa åsikter – verkliga eller inbillade – och införliva dessa i bedömandet av sig själv.

Parafili: Äldre tiders begrepp för avvikelser från sexuell norm, ett ord med stark sjukdomsprägel.

Kink: Ett sexuellt uttryck som går lite utöver vad sexuell norm föreskriver, ofta med lekfull underton.

Kinkster: En person som bekänner samhörighet med kinkykulturen.

Kinky: Adjektiv för att beskriva (ofta lekfulla) företeelser som går lite utöver vad sexuell norm föreskriver.

Kinkykulturen: En BDSM-anstruken sexpositiv subkultur som kretsar kring sexuella uttryck på gränsen av eller utanför heteronormen.

Läderkulturen: En slags kinkykultur som växte fram under mitten av 1900-talet i bl.a. San Francisco.

Masochism: Förmågan att uppleva välbefinnande vid mottagandet av viss slags smärta på ömsesidigt sätt.

Pansexuell / panromantisk: Ord för att beskriva sexuell eller romantisk läggning som kan vara riktad mot personer av alla slags kön.

Queer: Ett avvisande förhållningssätt till heteronormen. Ett ifrågasättande av dominerande idéer om hur människor ska leva i sexuella- och andra relationer, hur vi ska bilda familj, hur vi ska uttrycka kön osv. Att vara queer kan innebära en önskan att inte behöva definiera sitt kön eller sin sexuella läggning, medan en del använder queer som ett sätt att beskriva sin könsidentitet eller sin sexualitet.

RFSL: Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter. Webbida: <http://www.rfsl.se>

RFSU: Riksförbundet för sexuell upplysning. Webbida: <http://www.rfsu.se>

Sadism: Förmågan att uppleva välbefinnande vid givande av viss slags smärta på ömsesidigt sätt.

Sadomasochism: Samlingsnamn för sadism och masochism, även en sexuell tillhörighet.

Transperson: En transperson är en person som inte alls eller delvis inte identifierar sig med det kön den har fått tilldelat vid födseln. En person kan också vara transperson som inte följer rådande normer för hur en person med ett visst juridiskt kön ska vara, förutsatt att personen själv identifierar sig som transperson.